
“DELAJ MI POŠLIČEK...”

Izdelovanje papirnatih cvetlic v Porabju

Marija Kozar Mukič

217

IZVLEČEK

„Delaj mi pošliček, té boš ti moja vsikdar“ – objublja fant dekletu v porabski ljudski pesmi. Če je dekle naredilo šopek in se je tudi fant držal obljube, sta se o pustu poročila. Sorodnice obeh so izdelovale šopke za svate. Izdelovanje papirnatih cvetlic je bilo značilno za ljudsko umetnost slovenskih vasi v okolici Monoštra do 70. let.

ABSTRACT

„Make me a bunch of flowers, and you'll be mine forever“ – a lad promises his girl in a Porabje folk song. If the girl did make the bunch and if the lad kept his promise, they were married at Shrovetide. The female relatives of both made the bunches for the wedding guests. Making paper flowers was characteristic of folk art in the Slovene villages in the environs of Monošter (Hung.: Szentgothard) up to the 1970s.

Izdelovanje umetnih rož sega baje časovno v obdobje kralja Salomona (ok. 965 do 926 pr. n. š.). Po legendi je že tudi kraljica iz Sabe tako preizkušala modrost kralja Salomona, da ga je vprašala, ali lahko loči prave lilije od umetnih. Modremu kralju je uspelo žive cvetlice izbrati le s pomočjo čebel. Predelava in umetniško oblikovanje papirja na Daljnem vzhodu, predvsem pri Japoncih in Kitajcih, ima večstoletno tradicijo. Od Kitajcev – ki so predelavo papirja odkrili – je prišel papir v Evropo s posredovanjem arabskega sveta v začetku srednjega veka. Prvotno so uporabljali papir v praktične namene (zavijanje, pisava, pokrivanje oken ipd.), od 16. stoletja pa ga uporabljajo tudi v okrasne namene. Pod perzijskim ali turškim vplivom je prihajalo v modo v uglednih krogih, da so pisali ljubezenska sporočila na papirje, katerih robove so krasili s škarjami izrezani vzorčki.

Izdelovanje umetnih cvetlic lahko zasledujemo v samostanih od 17. stoletja naprej, in sicer predvsem v Avstriji, v katoliških kantonih Švice, na Tirolskem in v pokrajini ob Renu, v Belgiji, Franciji, Španiji in Italiji. Umetne cvetlice so izdelovali tudi na območju nekdanje Avstro-Ogrske – na Češkem, Madžarskem,

Bogkov kot (kóut). Muzej Avgusta Pavla, Monošter (foto M. Kozar). ♦ House altar (kóut). Avgust Pavel Museum, Monošter (photo M. Kozar). ♦ «Coin de Dieu» (kóut). Musée d'Avgust Pavel, Monošter (photo M. Kozar).

Mrliški venec (koróna). Muzej Avgusta Pavla, Monošter (foto M. Kozar). ♦ Funeral wreath (koróna). Avgust Pavel Museum, Monošter (photo M. Kozar). ♦ Couronne funéraire (koróna) Musée d'Avgust Pavel, Monošter (photo M. Kozar).

Slovaškem in v Sloveniji – pa tudi na Poljskem in v Litvi. Najbolj znani samostani po izdelovanju umetnih cvetlic so samostan sv. Klare v kraju Nola pri Neaplju in samostani sv. Nikolaja, sv. Jerneja in sv. Duha v Genovi.

Z izrezovanjem različnih motivov iz papirja so nastale tudi samostojne slike. To se pojavi tudi v ljudski umetnosti 19. stoletja, predvsem na nemškem jezikovnem območju. Medtem ko je bila ta dejavnost v zahodni Evropi razširjena poldrugo stoletje, je bilo v vzhodni in severni Evropi za izrezovanje papirja komaj kaj zanimanja. Edino na Poljskem se je razvilo v samostojno ljudsko obrt. Do prve svetovne vojne so izrezovali papirje predvsem na podeželju, danes se ti izdelki prilagajajo bolj potrebam in okusu mestnega prebivalstva.

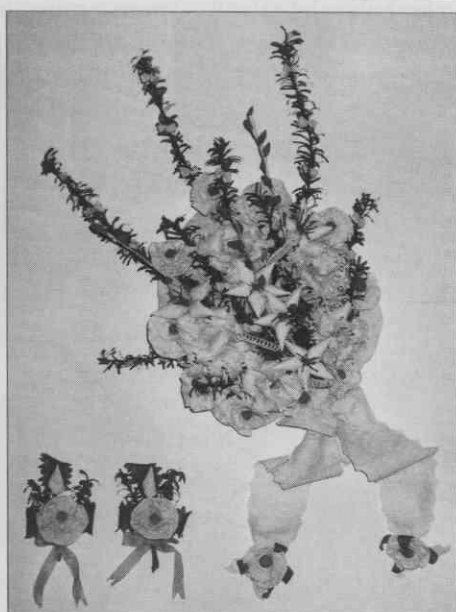
Na Madžarskem je znanih nekaj primerkov iz 19. stoletja. Danes le Slovaki na Madžarskem izdelujejo senčnike za svetilke iz papirja v okolici mesta Békéscsaba (blizu romunske meje).¹

Cvetlice in šopki – kot simboli ljubezni – se pojavijo v ljudski umetnosti Madžarov v motivu „ljubezenski par s cvetlico“. Šopek, cvetlični lonec je med

¹ Verebélyi Kincsó, Ollóművészet. (Umetnost škarij.) - V: A hagyomány képei. Folklor és Etnográfia 74. Debrecen 1993, str. 43-48.

Šopek (korina) na klobuku zvača. Muzej Avgusta Pavla, Monošter (foto M. Kozar). ♦ Bunch (korina) on a wedding guest's hat. Avgust Pavel Museum, Monošter (photo M. Kozar). ♦ Bouquet (korina) sur le chapeau de «zvač». Musée d'Avgust Pavel, Monošter (photo M. Kozar).

Družičin šopek (pagejt) in znački (korinice) za družico in druga. Muzej Avgusta Pavla, Monošter (foto M. Kozar). ♦ Bridesmaid's bunch (pagejt) and badges (korinice) for the bridesmaid and best man. Avgust Pavel Museum, Monošter (photo M. Kozar). ♦ Bouquet de la demoiselle d'honneur (pagejt) et les décorations de poitrine (korinice) de la demoiselle et le garçon d'honneur. Musée d'Avgust Pavel, Monošter (photo M. Kozar).

fantom in dekletom, nad njuno glavo ali pred nogami. Dekle pogosto drži cvetlico tudi v roki.²

Domače izdelovanje papirnatega cvetja na podeželju se je tako na Madžarskem kot Slovenskem razširilo iz nunskih samostanov. Njegov namen je bil dekoracija bivalnega prostora, okraševanje hišnih bogkovih kotov, predmetov, ki so jih uporabljali pri najrazličnejših šegah in navadah.³

V Porabju so papirnate cvetlice nadomeščale vrtno cvetlice od jeseni do spomladi. Iz cvetlic so sestavljali šopke za krst, za vojaški nabor, poroko, pogreb. S papirnatimi cveticami so krasili svoje domove, cerkve in obcestne križe. Skupaj so jih izdelovale ženske in dekleta iz krep papirja (*rúlpapír*). Ene so cvetlice rezale (*rézale*), druge z nožem oblikovale (*vövlékke*), sukale (*sükale*), sestavljale (*vküprédle*), ovijale žico z zelenim papirjem za steblo (*povítvale*) ali robile (*dójróbíle*) trakove.

² Verebélyi Kincső, A szerelem kertje. (Vrt ljubezni.) - V: A hagyomány képei. Folklor és Etnográfia 74. Debrecen 1993, str. 116-120.

³ Verebélyi Kincső, Türelem rózsát terem. (Kdor rad potрпи, si rože sadi.) - V: A hagyomány képei. Folklor és Etnográfia 74. Debrecen 1993, str. 121-127.

Demonstratorki izdelovanja papirnatih cvetlic Helga Škaper in Ema Vogrinčič. Muzej Savaria, Szombathely (foto M. Kozar). ♦ Helga Škaper and Ema Vogrinčič demonstrate how paper flowers are made. Savaria Museum, Szombathely (photo M. Kozar). ♦ Démonstratrices de la fabrication des fleurs en papier, Mmes Helga Škaper et Ema Vogrinčič. Musée Savaria, Szombathely (photo M. Kozar).

Za poroko (*zdávanje*) so glavnim svatbenim parom (*svátba*) izdelovali: šopke (*pagejte*) za nevesto (*snéjo*) in družice (*svábice*), majhne značke (*korínice*) za nevesto in ženina, za druge (*drůžbane*) in družice (*svábice*), za priče (*staršine i staršice*) ter šopke za klobuk in palico pozvačina (*zváča*). Nevestin šopek je bil bel, sestavljen iz vrtnic (*trnovi rouž*), marjetic (*Djůužefovi rouž*), kal (*kál*), drobnih rožic (*máli drouvni rouž*) in zelenih asparagusov (*asparátusof*). Družičin šopek je bil lahko rožnate ali modre barve, sestavljen iz nageljnov (*klínčecof*), plavic (*pšenični modrijáčof*), spominčic (*spomínčic*), brogovit (*króflovi rouž*), zvezdic (*zvezjdic*), potonik (*risóuski rouž*) in asparagusov (*asparátusof*).

Le malo žensk ali deklet je znalo izdelovati šopke (*koríne*) za klobuk pozvačina (*zváča*), vojaških novincev (*regrútof*) in za god ter s šopkom, ruto ali trakovi okrašeno pozvačinovo palico (*róugef*). Šopki so sestavljeni iz 3-6-12 vej (*vejek*). Cvetlice so izdelane iz svetlikastega papirja. Zvač je imel klobuk s šopkom na glavi le takrat, ko so svatje (*svátba*) plesali.⁴

221

Ta šopek so si potem ljudje sposojali. Ko je nekdo imel god, so mu zunaj na oknu — na pisani ruti (*tórski vacalejk*) — pripravili šopek (*koríno*), dva litra vina in dva kolača (*bejkli*). Nato so zavriskali in zbežali. Ko je slavjenec odkril, kdo mu je prinesel darilo, ga je povabil na pijačo (*koríno so zapájali*).

V prvi polovici 20. stoletja so v sobah še imeli v kotu nad mizo bogkov kot (*kout*) z razpelom ali Marijinim kipom, obdano z vencem iz papirnatih rož (*vévec*).⁵ (V srednjem veku so si redovnice postavljale v kot svoje sobe – kjer so molile – Jezuščka, ki je bil oblečen v lepe obleke.)

Domače izdelovalke papirnatega cvetja so krasile tudi notranjščino cerkva ob slavnostnih priložnostih (birna, zlata maša ipd.). Izdelovale so svetilke (*lámpaše*), verige (*lánce*), košarice (*kórble*) in lončene cvetlice (*tejgline*).

Pogrebne vence so nekoč izdelovali le iz papirnatih cvetlic. Trakov z napisom ni bilo, saj so vence nesli le sorodniki. Bel trak je bil le na majhnem vencu z belimi cvetlicami, ki so ga položili na križ. Trakove robiti (*dójobítí*) je znalo le malo žensk. Mrliški venec (*koróno*) so izdelovali za pogreb neporočenega dekleta ali fanta. Položili so ga na krsto in z njo vred pokopali.⁶

Izdelovali so tudi posamezne cvetove: astre (*měšnice*), krizanteme (*vsísvécove róuže*), marjetice (*Djůužefove róuže*), plavice (*pšenične modrijáče*), nageljne (*klínčece*), narcise (*nárcise*), popke (*bómbrike*), tulipane (*túlipane*), vrtnice (*trnove róuže*). Papirnato cvetje so kombinirali tudi s svežim zelenjem (rožmarin, asparagus).

⁴ Gda so na štölingo šli, so tö korine meli na klobúki, pa dosta pantlikov. Steri je več pantlike emo, tisti je bole eričen (slaven) biu. Tou je pomenilo, ka dosta cújvalon, dosta žlate má. Klobúk je njava dekla mogla gorokinčati, sestra ali mati nej smeja tou narediti. Zato si je pojep na tisti čas mogo dekleo spraviti.” (Informatorka Helga Škaper, Gornji Senik)

⁵ Inda so v íži, v kauti meli dva posvečnjeka pa eno razpatké ali Marijino podoubo. Pa so tam ništerni tö vence meli kouli. Tou katoličajnci.” (Informatorka Ana Unti, Gornji Senik)

⁶ Če je dekla mrla, prva liki se je oženila, so ji napravili koróno. S papira, da živi rouž nej bilau, ovak pa z muškátlove bejle rauže. Zato, ka je eške čista bila, nej je živejla v zakoni. Tisto je njeni slejdjen pagejt biu.” (Informatorka Ema Vogrinčič, Gornji Senik)

V Sloveniji je bilo izdelovanje papirnatih cvetlic do druge svetovne vojne značilna domača obrt, v Slovenskem Porabju na Madžarskem pa do 70. let. V Sloveniji so pri izdelovanju umetnih cvetlic uporabljali specialno orodje, šablone. V Porabju tega niso poznali. Oblikovali so le z rokami, uporabljali so le škarje in nož za rezanje in oblikovanje papirja ter klešče za lomljenje žice. V Porabju izdelujejo cvetlice iz krep papirja, povoščenih papirjev ne uporabljajo. Le redko namakajo že izdelane cvetlice v vosek, da bi bile bolj trpežne (npr. pri pogrebnihih vencih, cerkvenih okrasih). Papirja niso barvali, cvetje so izdelovali iz barvnega krep papirja. Najbolj pogosti izdelki so poročni šopki in šopki za priče ter svate. Naborniki so nosili šopek na klobuku, ne pa na reverjih suknjičev kot v Sloveniji. Ti šopki so bili podobni šopku pozvačina in ravno tako okrašeni z dolgimi trakovi.⁷ Danes je le nekaj poznavalk oziroma izdelovalk, ki znajo iz krep papirja izdelati cvetove in jih nato oblikovati v šopke in druge cvetlične aranžmaje.

Spomladi 1997 so Državna slovenska manjšinska samouprava, Zveza Slovencev na Madžarskem in Muzej Avgusta Pavla razpisali natečaj za izdelovanje papirnatih cvetlic in šopkov. Natečaja se je udeležilo šest žensk z Gornjega Senika (Elza Wachter, Ema Vogrinčič, Helga Škaper, Cecilija Lazar, Marija Čato in Ana Unti). Vse izdelke smo odkupili in razstavili v Muzeju Avgusta Pavla v Monoštru v okviru Porabskih dnevov in prvega Državnega srečanja Slovencev na Madžarskem konec maja 1997. Razstava je bila na ogled do 1. decembra 1997. Ob pustu 1998 smo razstavo preselili v Muzej Savaria, okoli kresa pa v Skanzen v Szombathelyu. Nekaj primerkov je na ogled tudi na razstavi „15 let muzeja“ v Muzeju Avgusta Pavla v Monoštru od 3. julija 1997 do spomladi 1999.

LITERATURA

- BOGATAJ, Janez: Domače obrti na Slovenskem. Ljubljana 1989, str. 183-184.
- SCHIER, Bruno: Die Kunstblume von der Antike bis zur Gegenwart. Berlin 1957.
- VEREBÉLYI, Kincső: Ollóművészet. (Umetnost škarij.) - V: A hagyomány képei. Folklor és Etnográfia 74. Debrecen 1993, str. 43-48.
- VEREBÉLYI, Kincső: A szerelem kertje. (Vrt ljubezni.) - V: A hagyomány képei. Folklor és Etnográfia 74. Debrecen 1993, str. 116-120.
- VEREBÉLYI, Kincső: Türelem rózsát terem. (Kdor rad potrpi, si rože sadi.) - V: A hagyomány képei. Folklor és Etnográfia 74. Debrecen 1993, str. 121-127.

⁷ prim.: Janez Bogataj: Domače obrti na Slovenskem, Ljubljana 1989, str. 183-184.

BESEDA O AVTORICI

Marija Kozar Mukič, diplomirana etnologinja, kustodinja Muzeja Savaria v Szombathelyu, v.d. ravnateljice Muzeja Avgusta Pavla v Monoštru na Madžarskem. Članica slovenskega in madžarskega etnološkega društva. Objavila je približno 200 strokovnih in poljudnoznanstvenih spisov v slovenskem in madžarskem jeziku, med njimi tri samostojne, dvojezične knjige o porabskih Slovencih: Slovensko Porabje=Szlovénvidék. Ljubljana-Szombathely 1984; Felsőszölnök=Gornji Senik. Szombathely-Ljubljana 1988; Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem=A magyarországi szlovének néprajzi szótára. Monošter-Szombathely 1996.

ABOUT THE AUTHOR

Marija Kozar Mukič is a graduated ethnologist and curator of the Savaria Museum in Szombathely, deputy director of the August Pavel Museum in Monošter, Hungary. She is a member of both the Slovene and Hungarian ethnological societies. Mrs. Kozar Mukič has published about 200 specialist and popular scientific articles in Slovene and Hungarian, among them are three independent, bilingual books on the Slovenes of Porabje: Slovensko Porabje=Szlovénvidék. Ljubljana-Szombathely 1984; Felsőszölnök=Gornji Senik. Szombathely-Ljubljana 1988; Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem=A magyarországi szlovének néprajzi szótára. Monošter-Szombathely 1996.

SUMMARY

"MAKE ME A BUNCH OF FLOWERS..."

Making paper flowers in Porabje

The custom of making paper flowers at home spread in the countryside of both Slovenia and Hungary from nunneries. Their purpose is to decorate living quarters, embellish house altars and objects used in a wide variety of traditions and customs.

In Porabje paper flowers replaced garden flowers from autumn to spring. They were used to make bunches on the occasion of baptisms, departure for military service, weddings and funerals. Paper flowers were also used to decorate homes, churches and wayside crosses. They were made from crepe paper by women and girls.

In Slovenia making paper flowers was a typical domestic craft until the Second World War, in Slovene Porabje in Hungary up to the 1970s. In Slovenia artificial flowers were made with the use of special tools – dies. These were not known in Porabje where the flowers were shaped by hand and only scissors and knives were used to cut and shape the paper as well as pliers to cut pieces of wire. In Porabje flowers were made from crepe paper and waxed paper was not used. On rare occasions shaped flowers were dipped in wax to make them more durable (e.g. for funeral wreaths and church ornaments). The flowers were not painted because coloured crepe paper was used. The most frequent products were wedding bunches and bouquets for the best men and wedding guests. Boys leaving for their military service wore bunches on their hats, not in the

lapels of their jackets as was the custom in Slovenia. They were similar to the bunches of wedding guests and similarly embellished with long ribbons. Today there are only a few women left who know the craft and are still capable of making flowers from crepe paper, arrange them into bunches and other flower arrangements.

RESUME

224 "FAIS-MOI UN BOUQUET..."

La fabrication des fleurs en papier dans la vallée de la Raba

La fabrication domestique des fleurs en papier s'est répandue dans la campagne slovène et hongroise à partir des monastères occupés par les religieuses. On la destinait à la décoration de l'intérieur, des petits autels domestiques («coins de Dieu»), des objets divers, utilisés dans de différents us et coutumes.

Dans la vallée de la Raba, les fleurs en papier remplaçaient les fleurs du jardin de l'automne jusqu'au printemps. On faisait avec ces fleurs des bouquets à l'occasion des baptêmes, des conscriptions, des noces, des funérailles. On décorait avec eux les maisons, les églises et les croix au bord des chemins. C'étaient les femmes et les jeunes filles qui les fabriquaient avec du papier crépon.

La fabrication des fleurs en papier était un artisanat domestique particulier en Slovénie jusqu'à la deuxième guerre mondiale, et dans la vallée de la Raba jusque dans les années 70. En Slovénie, on utilisait pour la fabrication de ces fleurs artificielles des patrons spéciaux, tandis que dans la vallée de la Raba on ne les connaissait pas et on créait tout à la main, en n'utilisant que les ciseaux et le couteau à couper et transformer le papier et les pinces à tordre le fil métallique. Dans cette vallée, on faisait des fleurs en papier crépon, on n'utilisait pas de papier ciré. On trempait, mais très rarement, les fleurs ainsi fabriquées dans de la cire pour les rendre plus résistantes (pour les couronnes funéraires ou pour la décoration d'église). On ne peignait pas le papier, on utilisait du papier crépon de différentes couleurs. Les articles les plus courants étaient les bouquets de mariage ainsi que les bouquets pour les témoins et les invités. Les recrutés militaires portaient leurs bouquets sur leurs chapeaux et non sur le revers de veston, comme en Slovénie. Ces bouquets étaient semblables à celui «pozvačin» (ou «zvač» – personnage qui invitait les gens aux noces): ils étaient également décorés de longs rubans. De nos jours, il n'y a que quelques femmes qui sachent encore faire des fleurs en papier crépon ainsi que les bouquets et autres décorations florales.